

УДК 930.25(477.83-25):737-051В. Зварич

ВОЛОДИМИР ЗВАРИЧ І ПИТАННЯ НУМІЗМАТИКИ В РОБОТІ ТЕОРЕТИЧНОГО СЕМІНАРУ З ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА СПЕЦІАЛЬНИХ (ДОПОМІЖНИХ) ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН ПРИ ЦЕНТРАЛЬНОМУ ДЕРЖАВНОМУ ІСТОРИЧНОМУ АРХІВІ УРСР У м. ЛЬВОВІ

Олександр ЦЕЛУЙКО

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра давньої історії України та архівознавства

Володимир Зварич – відомий український нумізмат другої половини ХХ ст., автор “Нумізматичного словника”, що впродовж десяти років виданий шість разів українською і російською мовами. Формування дослідника відбувалося у тому числі на теоретичному семінарі з джерелознавства та спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін при Центральному державному історичному архіві УРСР у Львові. Проаналізовано тематику виступів Володимира Зварича на засіданнях цього семінару.

Ключові слова: Львівський університет, Центральний державний історичний архів УРСР у м. Львові, Володимир Зварич, спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни.

У 2014 р. історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – Львівський університет) відзначав низку знаменних дат: 75-ліття від заснування самого факультету, 55-ліття від створення першого в СРСР університетського музею (кабінету) нумізматичної і сфрагістики та 95-річницю від дня народження одного з керівників цього музею – Володимира Васильовича Зварича (1919–1998). З ім’ям В. Зварича дослідники спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін у Львові пов’язують відродження у повоєнному Львові наукових студій з нумізматичної.

У 1970–1980-х рр. В. Зварич став відомий усім, хто був причетний до нумізматичної чи колекціонування. Його “Нумізматичний словник” упродовж десяти років видавали шість разів¹. Це дослідження знали не лише в СРСР, але й за його межами. В наш час, коли доступні новітні технології і діє всевітня павутина Інтернет з вільним поширенням інформації, важко зрозуміти значущість цього словника для тих, хто цікавився грошовим обігом чи монетами, або ж шукав на його сторінках відповіді під час роботи з історичними джерелами. Як фахівці, так і аматори намагалися придбати це видання, щоб у будь-який момент дізнатися про вагу чи розмір тієї чи іншої монети, час її випуску і перебування в обігу, з’ясувати якийсь нумізматичний термін тощо. Те, що зараз, за наявності комп’ютера (чи його аналога), мобільного телефону і доступу до Інтернету, можна зробити за допомогою декількох кліків мишкою чи дотиків стилуса або ж пальця, колись дізнавались з енциклопедій і довідників.

В. Зварич, на нашу думку, став дослідником значною мірою завдяки участі в роботі теоретичного семінару з джерелознавства та спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, який проводили в Центральному державному історичному архіві УРСР у Львові (тепер – Центральний державний історичний архів України, м. Львів, далі – ЦДІАУЛ). Семінар у 1960–1980-х рр. став місцем співпраці всіх, хто досліджував питання спеціальних історичних дисциплін. За перше двадцятиліття його роботи відбулося майже сто засідань, на яких заслухано 392 доповіді і повідомлення². Тоді виступило, за нашими підрахунками, не менше 135 дослідників, більшість з них працювали у Львівському університеті. Найактивнішими були Ярослав Павлович Кісь, Федір Пилипович Максименко, Євгенія Мартинівна Посацька-Черняхівська, Володимир Васильович Зварич, Іван-Юліан Шпитковський, Б. Я. Думин, Віталій Олексійович Гавриленко. Трое перших з них у 1960-і рр. входили до керівного органу семінару – Організаційного комітету³. Хоч здебільшого на семінарі обговорювали питання архівознавства і джерелознавства, але заслухано й низку доповідей з проблем класичних спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін: палеографії і дипломатики (П. І. Захарчишина, Л. М. Григорчук, А. О. Содомора, О. А. Купчинський, У. Я. Єдлінська, О. Я. Мацюк, О. В. Маркевич), метрології (Ю. М. Гросман, Я. Г. Сенік), сфрагістики (О. В. Маркевич, В. О. Гавриленко, П. М. Жолтовський, С. С. Бокало), хронології (Я. П. Кісь, І. П. Крип'якевич, А. О. Содомора, О. А. Купчинський), геральдики (О. В. Маркевич), окремих питань історії і стану розвитку цих дисциплін (І. П. Крип'якевич, Я. Д. Ісаєвич, Я. П. Кісь). Не залишилася поза увагою дослідників й нумізматики, питання якої здебільшого висвітлював В. Зварич.

У цій студії розглянемо нумізматичний доробок учасників теоретичного семінару з джерелознавства і спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, який проводили у ЦДІАУЛ. Зосередимося на дослідженнях В. Зварича, проаналізуємо виступи й ті опубліковані праці дослідника, що з'явилися в результаті роботи на теоретичному семінарі, з'ясуємо окремі їх теоретико-методологічні і прикладні засади. Важливість такого аналізу пояснюється необхідністю ретельніше вивчити повоєнне середовище дослідників спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін у Львові й Україні, з'ясувати засади його формування і розвитку, зрештою підготувати цілісну історію нумізматики в Україні. Готуючи цю статтю використали неопубліковані протоколи засідань теоретичного семінару, які зберігаються в ЦДІАУЛ, окремі матеріали з Архіву Львівського університету, наукові праці В. Зварича. Щодо історіографії питання, зауважмо, що наукова спадщина вченого ще не стала об'єктом цілісного дослідження; окремі факти з його біографії й наукової діяльності коротко проаналізовано в декількох довідкових публікаціях Романа Шуста⁴. Роботу теоретичного семінару вивчала Валентина Бездрабко⁵, однак питання нумізматики залишилися поза її увагою.

Теоретичний семінар з джерелознавства та спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін у Львові був тією новою формою діяльності науковців міста, яка повинна була за часів десталінізації та часткової демократизації (т. зв. “відлиги”) відродити традиції львівської школи спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін⁶. У місті наприкінці XVIII – першій половині XX ст. працювало ціле гноно відомих австрійських, польських й українських фахівців з дипломатики, палеографії, нумізматики, генеалогії, геральдики, хронології, сфрагістики, біографістики, бібліографії та ін. Серед них – визнані авторитети Готфрід Уліх, Фома Вучіч, Ксаверій Ліске, Владислав Семкович, Ян Птасьнік, Теофіль Модельський, Мар’ян Гайсіг, Денис Зубрицький, Антон Петрушевич, Богдан Барвінський, Іван Левицький, Іван Крип’якевич тощо⁷. Ці традиції перервала радянська влада. Оцінити зміни, що мали місце після цього, доволі важко. Проведено українізацію вищої школи, до роботи запрошено відомих українських фахівців, однак одночасно від праці відмовилися окремі польські професори, частина львівських дослідників стала жертвою сталінських переслідувань і репресій або ж скерована на “почесне заслання” до інших міст України; формально було реорганізовано, а насправді припинено діяльність Наукового товариства ім. Шевченка⁸. У Львівському університеті в повоєнні роки комплекс допоміжних історичних дисциплін викладався не повністю – обов’язковим для усіх студентів був лише курс палеографії (від 36 до 70 годин; Я. Кісь) та джерелознавства. Лише в рамках вузьких кафедральних спеціалізацій читали історичну географію та історичну бібліографію середніх віків (Анатолій Олександрович Лозинський), нумізматику, сфрагістику, геральдику (І.-Ю. Шпитковський, а пізніше – В. В. Зварич), історичну географію УРСР⁹. Очевидно, не кращою була ситуація і в інших наукових та архівних установах міста. Сталінський ідеологічний диктат, атмосфера підозрливості і недовіри, партійний контроль за діяльністю вчених, знищення цілих наукових шкіл, практична відсутність в Україні (за винятком “Науково-інформаційного бюлетеня архівного управління” та університетських вісників) спеціалізованих історичних видань призвели до того, що спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни у Львові фактично не розробляли. Ситуація почала змінюватися на краще лише за часів “хрущовської відлиги”. Зміна партійного курсу, часткова реабілітація невинно засуджених, демократизація, хоч і обмежена, суспільного життя створювали сприятливе тло для пошуку нових форм наукової співпраці, відновлення досліджень раніше нетолерованої тематики. Власне за таких умов й проводили теоретичний семінар.

Очевидно, надхненником та ініціатором його організації став академік І. Крип’якевич¹⁰, який після повернення до Львова очолював у 1953–1962 рр. Інститут суспільних наук АН УРСР. Саме у стінах цієї установи 31 січня 1959 р. відбулася нарада, де обговорили стан та перспективи розвитку допоміжних історичних дисциплін в Україні¹¹. Це була чи не перша в повоєнному Львові (а,

ймовірно, і в цілій Україні) зустріч учених декількох наукових та навчальних інституцій (Інституту суспільних наук АН УРСР, Львівського університету, архівів, музеїв і наукових бібліотек міста), на якій голосно пролунав заклик активізувати роботу в цьому напрямку й окреслено першочергові завдання. Вступну доповідь “Стан і потреби розвитку допоміжних дисциплін історії в УРСР” виголосив сам І. Крип’якевич. Учений охарактеризував загальний стан розвитку деяких наук цього комплексу, наголосив на необхідності покращувати підготовку молодих фахівців. Згадано й про традиції нумізматичних досліджень в Україні та ті завдання, які покликана виконувати ця дисципліна в історичних побудовах (“дослідження грошового обороту на основі матеріальних залишків – монет, банкнотів і ін.”), що “охоплюють широкий протяз часу – від монет стародавнього світу аж до радянського періоду”¹². Серед учених, які взяли участь у роботі цієї наради й виступили з доповідями, були працівники Львівського університету Я. Кісь, Ф. Максименко та І.-Ю. Шпитковський (1880–1969) – доктор філософії Львівського університету, дійсний член НТШ від 1930 р., у повоєнні роки – завідувач кафедрального музею сфрагістики, геральдики і нумізматики¹³ та викладач-погодинник на кафедрі історії середніх віків¹⁴. Не дивно, що у своєму виступі І.-Ю. Шпитковський наголосив на унікальності колекції монет та печаток Львівського університету й необхідності їхнього подальшого використання¹⁵. В підсумковій ухвалі наради закликали ректорат Львівського університету створити спеціальну кафедру допоміжних історичних дисциплін або ж, хоч б для початку, відповідний кабінет¹⁶. Очевидно, заклик було почуто й у травні 1959 р. І.-Ю. Шпитковський призначений завідувачем новоствореного (єдиного на той час в Україні) загальнофакультетського кабінету допоміжних історичних дисциплін¹⁷.

Після І.-Ю. Шпитковського В. Зварич у 1960 р. почав завідувати цим кабінетом. Навчаючись у 1945–1950 рр. на історичному факультеті, В. Зварич проявив себе як здібний студент. Після отримання диплому він працював у Науковій бібліотеці Львівського університету (1950–1954); у 1954–1957 рр. – старшим методистом заочного навчання на історичному факультеті, а в 1957–1960 рр. – старшим лаборантом кафедри історії УРСР¹⁸. Робота з упорядкування нумізматичної збірки університету¹⁹ на посаді завідувача кабінету допоміжних історичних дисциплін (1960–1967) та директора Музею археології та нумізматики (1967–1971)²⁰, паралельне викладання студентам-історикам курсу нумізматики і сфрагістики змушували В. Зварича до наукових студій з питань цих спеціальних дисциплін. Тут він зіткнувся з низкою труднощів. У повоєнний час нумізматична наука у Львові (як і загалом у республіці²¹) занепала; в Україні подібною проблематикою в 1950–1960-і рр. займалися одиниці, в основному археологи, які вводили в обіг інформацію про віднайдені монети, а провідними центрами вивчення української нумізматики в СРСР тоді були Державний історичний музей у Москві та Державний Ермітаж у Ленінграді²². В. Зварич як і будь-який молодий

(у науковому, а не віковому сенсі – на 1961 р. йому вже було понад сорок років) дослідник вкрай потребував фахового середовища, де б займалися якщо не однаковою, то схожою тематикою, середовища, яке б заакцептувало його погляди, могло їх оцінити й дати необхідні поради. Зреалізувати це в рамках однієї з будь-яких чинних у той час інституцій – чи то університету, чи то Інституту суспільних наук, чи то архівів було не можливо. Лише міжінституційна кооперація – теоретичний семінар при ЦДІАУЛ – надавала такий шанс. Очевидно, власне на це і сподівався І. Крип'якевич.

Реалізації ідей та задумів акад. І. Крип'якевича сприяло й те, що директором Центрального державного історичного архіву УРСР у м. Львові, який реорганізували в самостійний архів із філіалу ЦДІА УРСР у Києві незадовго перед тим – у 1958 р.²³, стала Надія Федорівна Врадій (1923–1988)²⁴. Саме за її керівництва на роботу до архіву прийнято цілу плеяду молодих спеціалістів (О. Мацюк, О. Купчинський, А. Содомора, Я. Дашкевич, У. Єдлінська, І. Сварник та ін.)²⁵, які з часом стали знаними вченими і провідними фахівцями своєї справи.

Семінар почав працювати 13–14 листопада 1961 р. Тоді в архіві відбулася перша наукова конференція у формі, як зазначалося в документах, розширеного засідання наукової ради з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін. Учасниками зібрання були науковці Інституту суспільних наук, викладачі Львівського університету, працівники інших архівів, міських музеїв і бібліотек²⁶. Після обговорень ухвалили створити в архіві підрозділ, який мав би координувати роботу дослідників архівознавства, джерелознавства і допоміжних історичних дисциплін у Львові, водночас проводити відповідні наради (семінари). Обрано Організаційний комітет, який очолив І. Крип'якевич²⁷.

Від грудня 1961 р. семінар працював постійно. Лише в 1962 р. відбулося вісім засідань і дві конференції, на яких заслухано 41 доповідь і повідомлення²⁸. Надалі не знижувалися темпи цієї роботи. Значне місце у його діяльності зайняли і спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни, зокрема й нумізMATика. На необхідності проводити нумізMATичні дослідження Я. П. Кісь і Володимир Васильович Грабовецький наголосили ще під час листопадового установчого засідання. Я. Кісь зауважив значущість цієї дисципліни для вивчення економічної історії. Водночас звернув увагу на те, що Львів багатий нумізMATичними колекціями, найбільші з яких зберігаються у Львівському історичному музеї (приблизно 19 тис. монет) і Львівському університеті (приблизно 12 тис. монет і медалей)²⁹. В. Грабовецький акцентував на необхідності обстежити шкільні музеї, в яких могли бути цікаві нумізMATичні пам'ятки³⁰.

На жаль, невідомо, чи сам В. Зварич був присутній на установчій конференції³¹, однак уже на першому засіданні семінару (19 грудня 1961 р.) він виступив з повідомленням про сфрагістичну колекцію Львівського університету³². Текст виступу у збережених матеріалах теоретичного семінару відсутній. З короткого

журнального повідомлення довідуємося, що вчений охарактеризував кількісний (понад 6 тис. муляжів) та якісний (печатки, що виникли на території Речі Посполитої; західноєвропейські печатки) склад збірки. Особливої уваги В. Зварич надав річпосполитським печаткам, які вчений поділив на світські (князівські і королівські, удільних князів, шляхти, державних сановників, міст, цехів, освітніх закладів і шкіл, військових частин, доміній) і духовні. Він зауважив, що майже п'ятнадцять відсотків репрезентованих у колекції печаток походили з західноукраїнських земель³³.

Нумізматиці присвячено окреме засідання семінару, яке відбулося 26 квітня 1963 р.³⁴ На ньому повинні були виступити В. Зварич³⁵ (“Львівські нумізматичні колекції”) та аспірант І. Спаського в Державному Ермітажі (Ленінград) Микола Федорович Котляр (“Торгові зв’язки Львова у XIV–XV ст. на підставі нумізматичних даних”)³⁶, який у майбутньому став одним із найвідоміших фахівців-нумізматів. Однак М. Котляр не зміг прибути до Львова, до програми внесені корективи: з повідомленням “Нумізматичні колекції у фондах Львівського історичного музею” виступила головний охоронець фондів Львівського історичного музею Євгенія Іванівна Козловська³⁷.

Стенограма виступу засвідчує³⁸, що доповідь В. Зварича вийшла за рамки власне анонсованого огляду історії львівських колекцій. Учений не лише підкреслив ті завдання, які повинна виконувати нумізматику як допоміжна історична дисципліна, але чи не вперше в українській історіографії спробував по своєму показати розвиток нумізматики в Україні і Львові, зокрема, й у ширшому контексті – через історію нумізматичного колекціонування та досліджень у Європі, загалом.

Для цього у вступній частині В. Зварич визначив нумізматику як допоміжну історичну дисципліну, що вивчає монети, скарби монет, товарно-грошові й інші замітники монет; вказав, що монетні системи – вдячний матеріал для вивчення розвитку торгових зв’язків і міжнародних відносин упродовж століть і тисячоліть, важливий матеріал для вирішення окремих проблем історії, археології, політичної економії, мистецтвознавства і мовознавства³⁹. Саме тому історики ще віддавна цікавилися грошовими одиницями. Підкресливши далі, що нумізматику як наука виникла з колекціонування, В. Зварич зауважив, що інтерес збирати монети виник ще в античні часи. Однак, довший час така діяльність була причинковою і стала більш-менш цілеспрямованою лише в часи Відродження в Італії (Ф. Петрарка, колекція К. Медічі). У XVII–XVIII ст. активно торгували старовинними монетами, про що свідчать аукціонні каталоги тих часів. Мюнц-кабінети та окремі приватні колекції були у Відні в імператора Максиміліяна I, у Парижі в короля Людовіка XIV, у Лондоні. Окрема кафедра нумізматики створена в університеті м. Упсала (Швеція) у XVIII ст. Тоді ж з’явилася перша наукова праця з античної нумізматики (Й. Е. Еккель. “*Doctrina nummorum veterum*”. Wien, 1792–98). Важливу роль у розвитку нумізматики в XIX ст. відіграли Т. Моммзен, Б. В. Хед, Е. Бабелон, С. Лен-Пуль, А. Анжель. Далі у своєму виступі В. Зварич

описав історію нумізматичного колекціонування в Росії (організація мюнц-кабінету при Академії наук за часів Петра I, нумізматична збірка Ермітажу), виокремив доробок російських дослідників (О. Д. Черткова, Е. К. Гуттен-Чапського, Х. М. Френа та ін.) та інституцій (кафедра нумізматики в Санкт-Петербурзькому університеті; Нумізматичний відділ Російського археологічного товариства). Вчений зауважив давні традиції, виокремив напрямки нумізматики України (К. В. Болсуновський, О. К. Марков, В. Лянскоронський, І. І. Толстой). Позитивним вважав те, що постійно збільшувалося зацікавлення до цієї дисципліни, зокрема її почали викладати в університетах Києва та Одеси, систематизували численні нумізматичні збірки в Одесі, Києві, Львові і Севастополі.

В основній частині доповіді, якщо йти за стенограмою, В. Зварич зупинився на історії формування та вмісті нумізматичної колекції Львівського університету. Підкреслено, що вона – найдавніша з тих, які сформувалися в місті – її основою стала подарована в 1785 р. збірка Пія Ніколуса Гареллі (1670–1740)⁴⁰. За часів львівського ліцею⁴¹ колекцію вилучили з університету (1815) і повернули лише після відновлення його діяльності (1826⁴²). У той час вона нараховувала майже 12 тис. екземплярів. Значних втрат колекції завдала пожежа в будинку університету в 1848 р., однак надалі збірка поповнилася новими примірниками та нараховувала в 1873 р. 7300 оригінальних екземплярів, без врахування дублетів. У 1921 р. її доведено до 11 тис. одиниць. За радянського періоду колекція доповнена монетами нумізматичної збірки Оссолінеуму, окремими надісланими екземплярами російських монет зі збірок Москви і Ленінграду. В. Зварич зауважив, що у кабінеті допоміжних історичних дисциплін наявні спеціальні каталоги, які містили опис монет з колекції, відповідна науково-довідкова література, перераховано прізвища осіб, які тим чи іншим способом долучилися до опрацювання колекції (графа Бригідо, Ф. Вучіча, Л. Ценмарка, Й. Маусса, Є. Черкавського, А. Сєнкевича, Т. Модельського).

Детальніше В. Зварич зупинився на характеристиці найціннішої частини колекції університету – античних монетах, охарактеризувавши їхній склад, міро-вагові показники, вказавши на можливі шляхи їх проникнення на територію України – грецькі колонії Північного Причорномор'я, завойовницькі походи римлян тощо. Коротко перераховано західноєвропейські та російські монети й банкноти з університетської збірки. Окреме місце у виступі відведено аналізу колекції пам'яток медальєрного мистецтва, зокрема робіт Антоніо Пізано (між 1395 до 1450 чи 1455 рр.), Матео де Пасті (1420 – близько 1490), Савеллі Сперандіо (1431–1504) та ін.⁴³

У відповідях на запитання В. Зварич додатково вказав на існування двох сучасних потужних нумізматичних колекцій у Львові – університетської та Історичного музею; походженні назви гривеник (від гривень давньоруських часів, які, на жаль, відсутні в колекції університету), датував початок запровадження паперових грошей в Україні (XVIII ст.) та Львові (XIX ст.)⁴⁴.

Виступ В. Зварича був своєрідною пробою пера на нумізматичній ниві та, очевидно, не обійшовся без недоліків. На них авторів під час обговорення вказав старший науковий співробітник Інституту суспільних наук Ярослав Ісаєвич⁴⁵. Однак, напевно, саме цей виступ засигналізував появу у львівському історичному товаристві нового дослідника й означив сферу його наукових інтересів. Можна припустити, що виступ В. Зварича був підготований на основі низки публікованих праць російських і польських істориків й нумізматів. Зокрема, що стосується історії нумізматичної збірки Львівського університету, то йдеться про роботи з історії навчального закладу (Л. Фінкель, С. Стажинський) і його бібліотеки (К. Рейфенкугель); окремі матеріали й відомості про це міг надати Я. Кісь, який в цей час підготував розвідку з історії допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті та, ймовірно, здійснював загальнонаукове керівництво діяльністю кабінету допоміжних історичних дисциплін⁴⁶.

Нумізматичну тематику засідання продовжила Є. Козловська. Текст її виступу⁴⁷ в подальшому став основою публікації, що побачила світ у 1965 р.⁴⁸ Тому звернемо увагу лише на окремих аспектах. У повідомленні авторка охарактеризувала кількісний і якісний склад відповідної збірки Львівського історичного музею (приблизно 63 тис. монет і 7 тис. медалей), вказала, які колекції поповнили її за останні роки (значна частина екземплярів із колекції НТШ та, частково, Оссолінеуму), зупинилася на аналізі окремих колекцій (т.зв. Червоної Русі XIV–XVII ст.; Фердинанда Висоцького; Яворівського музею; російських монет та медалей, отриманих з Державного Ермітажу та Ленінградського музею артилерії та ін.). Окремо наголошено на тому, що частина збірки музею сформувалася за рахунок пам'яток із різноманітних монетних скарбів (зі Львова, з с. Лучиці Сокальського району, с. Річки Жовківського району, с. Поникви Бродівського району та ін.)⁴⁹. Структура і текст виступу майже повторювали план окремої публікації, за декількома винятками: у статті вже не зауважувалося про приватні збірки (Логвиненка, Ткаченка, Грабарчука), які надійшли до музею, натомість, доповнено інформацією про те, як надійшов на зберігання скарб австрійських крейцерів кінця XVIII–XIX ст. з міста Городка Львівської області⁵⁰.

В обговоренні цих доповідей виступив І.-Ю. Шпитковський⁵¹. Він, зокрема, розповів про свій досвід роботи в комісії з упорядкування бібліотеки О. Барвінського⁵², в якій віднайдено списки та описи окремих нумізматичних колекцій і збірок з України, зокрема й зі Львова. Списки містили, зокрема, й описи гривень княжої доби⁵³. І.-Ю. Шпитковський також пригадав, що під час організації музею у Львові (очевидно, Музею НТШ), йому доводилося працювати з нумізматичною колекцією, до якої входили гривні часів Володимира Святославича, Ярослава Мудрого і Ярослава Осмомисла. Дослідник запропонував об'єднати нумізматичні збірки Львова (зокрема, і приватні), ретельно їх вивчити і видати спеціальний довідник.

У підсумковому слові акад. І. Крип'якевич висловив низку власних думок й припущень, зокрема, щодо відсутності місцевого карбування в Галицько-Волинській державі; використання тут в обігу чеської (празької) монети. Вчений вважав, що вартувало б вирішити деякі проблеми, які повинні “оживити” дослідження з нумізматики: 1) описати й інвентаризувати існуючі нумізматычні збірки; 2) віднайти в архівних матеріалах згадки про обіг монет та активізувати роботи з їх розшуку; 3) розпочати публікацію описів нумізматычних збірок, де їх аналізувати і робити висновки щодо фінансово-економічного становища краю, торгових шляхів у ту чи іншу епоху тощо⁵⁴. І. Крип'якевич наголошував, що потрібно досліджувати і виявляти монети, які були в обігу або карбовані на території Галицько-Волинського князівства, за гетьманів Богдана Хмельницького і Петра Дорошенка⁵⁵; підготувати словник нумізматычної термінології й організувати консультативний пункт для молодих нумізmatів⁵⁶.

Активну участь В. Зварич взяв і в засіданні теоретичного семінару, який відбувся 17 квітня 1964 р. Тоді обговорили навчальний посібник київських дослідників А. Введенського, В. Дядиченка, В. Стрельського, А. Руденко “Допоміжні історичні дисципліни”⁵⁷. Подібну працю давно очікували українські науковці, однак уважне вивчення її змісту викликало низку гострих зауважень та оцінок⁵⁸. Виникла необхідність ретельно проаналізувати окремі розділи праці і подати відповідні зауваження й пропозиції. Учасники львівського теоретичного семінару, очевидно, очікували зустрічі з авторами підручника (або ж хоча одним з них), однак ті не прибули до Львова, а тому й дискусія між ними й місцевими дослідниками була, на відміну від київського обговорення, яке мало місце наприкінці місяця – 28 квітня, заочна⁵⁹.

У цілому позитивно оцінивши вихід посібника, розуміючи труднощі, які чекали авторів під час його підготовки, львівські дослідники (Я. Ісаєвич, Я. Кісь, О. Купчинський, О. Маркевич, О. Мацюк, П. Пироженко) розкритикували якісне наповнення багатьох розділів, спосіб викладу матеріалу, наголосили на недостатньому залученні українських джерел, відсутність згадок багатьох праць українських дослідників тощо. Вказували, що все це надало посібникові “абстрактний характер” (Я. Ісаєвич). Деякі зауваження виглядали ідеологічно гострими (як, наприклад, Я. Кісь про те, що дипломатика не займається питанням класової боротьби) і поки ще були можливими в атмосфері пізньої хрущовської відлиги.

В. Зварич аналізував розділ “Нумізматыка”, який дослідник оцінив досить критично. В. Зварич закидав авторові цієї частини посібника А. Руденку непропорційність викладу окремих тем; відсутність пояснень важливих нумізматычних термінів; те, що в роботі так і не з'ясовано питання монетної стопи. Серед інших зауважень названо: автор не вказав, яку мету ставили ініціатори грошової реформи Олексія Михайловича для українських земель та зміст грошової реформи Петра I; відсутність згадок про севські чехи, карбування яких, на думку В. Зварича, було своєрідним елементом державности і свідчило

про певну автономію українських земель у складі Росії; зовсім не проінформовано про запровадження паперових грошей в Україні, введення в Росії золотого монометалізму тощо. Ці та інші зауваження, очевидно, могли бути ще гострішими, адже українська нумізMATика (за винятком киево-руського періоду) на сторінках посібника практично не згадувалася. За якістю викладу матеріалу і його змістовним наповненням посібник програвав російським виданням.

Докладно не відомо, чи отримали якийсь відгосок критичні зауваження В. Зварича, однак цікаво порівняти їх із закидами Михайла Юліановича Брайчевського, який прорецензував відповідний розділ на київському семінарі: не правильне визначення завдань нумізMATики як науки (вона лише вивчає монети, а історію грошового обігу – політекономія та історія народного господарства); предметом нумізMATики не є знахідки монет – ними займається археологія; поза увагою автора залишилися поняття монетного типу та його окремих елементів (аверс, реверс, лігатура, легенда, символи). Звернемо увагу, що не у всьому позиції М. Брайчевського і В. Зварича сходилися. Наприклад, львівський дослідник, в традиціях того часу⁶⁰, виступав за ширше трактування завдань нумізMATики⁶¹.

Наступного разу В. Зварич виступив на семінарі 25 березня 1966 р. із доповіддю “До питання про грошовий обіг у Галичині під пануванням Австро-Угорщини”⁶². Пізніше цю доповідь оформлено у статтю для серійного видання “Історичні джерела та їх використання”⁶³. Публікація була новаторська, по суті – перша спроба у вітчизняній історіографії дослідити питання грошового обігу на західноукраїнських землях у XVIII – на початку XX ст. На початку статті В. Зварич описав становище грошового ринку в часи пізньої Речі Посполитої, вказав, які зміни відбулися на ньому після приєднання Галичини до Австрійської імперії в 1772 р., докладно проаналізував обіг металевих і паперових грошових знаків у державі, зміст і наслідки грошових реформ упродовж того часу. Вчений запропонував періодизацію грошового обігу в Галичині в часи австрійської (австро-угорської) монархії. В основу її структури поклав запровадження австрійської валюти і перехід до золотого монометалізму: 1) 1772–1858 рр. – час обігу конвенційних монет, паралельного курсування польських монет за стопою 1766 р., запровадження паперових грошей – банкотетлів (1796) та валюти віденської (1811); 2) 1858–1899 рр. – введення монет та банкнот австрійської валюти; 3) 1892–1918 рр. – перехід до монет та банкнот коронової валюти⁶⁴. Стаття споряджена відповідним науковим апаратом, необхідними таблицями та термінологічними поясненнями.

Традиційно завершивши виступ, В. Зварич відповідав на запитання учасників семінару: вчителя середньої школи № 28 Ф. В. Дудека, директора Львівського філіалу Центрального музею В. І. Леніна, кандидата історичних наук Б. К. Дудикевича, наукового співробітника Львівського історичного музею М. Т. Савки. Їх цікавила ситуація на грошовому ринку в роки Першої світової

війни; походження народних назв окремих монет, наприклад, “ренського”; те, що В. Зварич вживав назву “корона”, а не “крона” тощо⁶⁵.

Чи брав пізніше В. Зварич участь у роботі теоретичного семінару – прослідкувати не вдалося. У квітні 1975 р. він повинен був (як вказує на це відповідне запрошення, що розсилалося учасникам засідань) виступити з повідомленням “Нумізматичні пам’ятки та можливості їх використання в конкретних історичних дослідженнях”. З невідомих причин цей виступ не відбувся⁶⁶. Та й взагалі про нумізматику вже не згадували на семінарі. Що було причиною цього – поступове зниження інтересу до теоретичного семінару в 1970-х рр. з відходом І. Крип’якевича, відсутність інших фахівців-нумізматів, зосередженість на роботі в університеті й укладенні “Нумізматичного словника”, пошук наукових контактів поза межами міста – можна лише здогадуватись. Однак, вважаємо, що досвід, який отримав вчений під час роботи семінару, не міг минути марно. Дослідник вчасно знайшов товариство, де можна було відточити, вдосконалити свою майстерність. Адже він певною мірою залишався самоуком. Здобувши історичну освіту в університеті, нумізматику, очевидно, вивчав самостійно – за допомогою монет і книг підручної бібліотеки. Натомість в рамках семінару, а також республіканських конференцій з архівознавства й інших спеціальних історичних дисциплін⁶⁷ можливий був обмін думками з такими ж фахівцями, як він, можливою була справжня наукова дискусія. Значною мірою саме ці досліди сформували того В. Зварича, який пізніше став творцем нової традиції в українській нумізматичній науці – укладення нумізматичного словника. Серед учнів і співавторів В. Зварича з’являться й ті, хто продовжив нумізматичні студії – В. Шлапінський та Р. Шуст, однак було це вже пізніше – в 1980-і роки.

VOLODYMYR ZVARYCH AND ISSUES OF NUMISMATICS AT THE WORK OF THE SOURCE STUDY AND SPECIAL (AUXILIARY)HISTORICAL DISCIPLINES THEORETICAL SEMINAR IN STATE CENTRAL HISTORICAL ARCHIVES OF UKRAINIAN SSR IN LVIV

Oleksandr TSELUIKO

The Ivan Franko National University of Lviv
Department of Ancient History of Ukraine and Archival Studies

Volodymyr Zvarych was a famous Ukrainian numismatist at the second half of the twentieth century. He was an author of “Numismatic vocabulary”, which was published during a decade six times in Ukrainian and Russian languages. He became a researcher for “The source study and special (auxiliary) historical disciplines theoretical seminar” in State Central Historical Archives of Ukrainian SSR in Lviv.

Key words: Lviv University, State Central Historical Archives of Ukrainian SSR in Lviv, Volodymyr Zvarych, special / auxiliary historical disciplines.

¹ З цих шести видань лише перше побачило світ у 1972 р. українською мовою, решта п'ять (1973, 1975, 1978, 1979, 1980 рр.) – російською. Останнє видання цього словника (у співавторстві з Р. Шустом) з'явилося в 1998 р. Див.: *Шуст Р.* Слово про вчителя / Роман Шуст // Археологічні дослідження Львівського університету / Голов. ред. О. Ситник. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2005. – Вип. 8. – С. 406.

² *Сварнык И. И.* / И. И. Сварнык // Советские архивы. 1982. – № 2. – С. 92–93.

³ ЦДДАУЛ, ф. Р-1, оп. 1, спр. 354, арк. 132–133; спр. 372, арк. 180–183; спр. 392, арк. 175–176; спр. 415, арк. 156; спр. 482, арк. 44; *Захарчишина П.* Наукова рада з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін / П. Захарчишина // Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР (далі – НІБ АУ). 1962. № 2. С. 51–53; П. 3. Наукова конференція з питань джерелознавства і спеціальних історичних дисциплін / П. 3. // НІБ АУ. 1963. – № 3. – С. 98.

⁴ *Шуст Р.* Слово про вчителя. С. 405–407; *Його ж.* Зварич Володимир / Роман Шуст // Енциклопедія Львова. Т. 2 / За ред. А. Козицького. Львів: “Літопис”, 2008. С. 443–444; *Його ж.* Зварич Володимир Васильович / Р. Шуст // *Encyklopedia.* Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2 т. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. Т. I: А–К. – С. 529.

⁵ *Бездрабко В.* Семінар з архівознавства та допоміжних історичних дисциплін ЦДДА України у Львові: науковий феномен / Валентина Бездрабко // *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника:* Зб. наук. праць. Львів, 2008. – Вип. 1 (16). – С. 546–579; *Її ж.* Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток: [монографія] / Валентина Бездрабко. К.: “Четверта хвиля”, 2009. – С. 139–170.

⁶ Принагідно додамо, що назва самого семінару не була повністю усталеною та інколи варіювалась.

⁷ Про розвиток спеціальних / допоміжних історичних дисциплін у Львові див.: *Кісь Я.* До історії розвитку допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті / Я. Кісь // НІБ АУ. Київ, 1963. – № 4. – С. 37–40; *Шуст Р.* Нумізматична наука у Львівському університеті (кінець XVIII–XIX ст.) / Роман Шуст // Львів: місто – суспільство – культура. – Львів: ЛДУ ім. Івана Франка, 1999. Т. 3: Зб. наук. праць / За ред. Мар'яна Мудрого. (Вісник Львівського університету. Серія історична. Спец. випуск). – С. 249–257; *Його ж.* Львів нумізматичний: історичні нариси / Роман Шуст // Львівські нумізматичні записки. 2004. – № 1. – С. 34–39; 2005. – № 2. – С. 30–39; *Кріль М.* Кафедра дипломатики, геральдики і хронології у Львівському університеті (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) / Михайло Кріль // Наукові зошити історичного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка. Зб. наук. праць. Львів: ЛДУ ім. Івана Франка, 1999. Вип. 2. С. 73–75; *Лаврецький Р.* Реформування структури навчально-наукових підрозділів відділення “Історія” філософського факультету Львівського університету в 1918–1921 рр. / Роман Лаврецький // Наукові зошити історичного факультету. Зб. наук. праць. – Вип. 3. – Львів, 2000. – С. 111–117; *Його ж.* Студії з давньої історії у Львівському університеті (1920–1939) / Роман Лаврецький // Наукові зошити історичного факультету. Зб. наук. праць. – Вип. 7. – Львів, 2005. – С. 274–282; *Турмис Н.* Становлення наукової нумізматики на Україні у XIX ст.: етапи та організаційні форми / Наталія Турмис // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. – Вип. 5–6. Львів: Вид-во Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2003. – С. 86–94; *Гавриленко В.О.* Українська сфрагістика: питання предмета та історіографії / В. О. Гавриленко / Академія наук Української РСР; Музей етнографії та художнього промислу. – К.: Наукова думка, 1977. – 168 с.; *Ciara S.* Nauki pomocnicze historii na Uniwersytecie Lwowskim do 1918 r. // *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.* / Pod red. J. Maternickiego, L. Zaskilniaka. – Rzeszów, 2005. – Т. III. – S. 199–211; *ejus.* Nauki pomocnicze historii na Uniwersytecie Lana Kazimierza we Lwowie w dobie II Rzeczypospolitej // *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.* / Pod red. J. Maternickiego, L. Zaskilniaka. – Rzeszów, 2007. – Т. V. – S. 395–408.

⁸ На базі комісій та секцій цього товариства спочатку було створено низку відділів київських науково-дослідних інститутів АН УРСР.

⁹ Див. про це: *Шуст Р., Целуйко О.* Допоміжні / спеціальні історичні дисципліни у Львівському університеті імені Івана Франка (1939–2008) / Роман Шуст, Олександр Целуйко // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. Зб. наук. праць. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – Вип. 10. – С. 193–196. Для порівняння, у 1970-і рр. для студентів спеціалізації “історик-архівіст” у Київському університеті обсяг викладання був наступний: теорія і практика архівної справи – 70 годин, археографія – 50 годин лекцій і семінарських занять, інші спеціальні історичні дисципліни – 400 годин. Див.: XVI Міжнародна конференція “Круглого стола архівів” і завдання архівних установ // Архіви України (далі – АУ). 1976. – № 1. – С. 7.

¹⁰ На це вказують учасники семінару. Див., наприклад: *Єдлінська У.* Паперова сторінка в житті Ореста Мацюка / Уляна Єдлінська // Нескінченна подорож: Книга пам’яті Ореста Мацюка / Уклад.: Г. Сварник, І. Сварник, Б. Якимович; редкол.: Б. Якимович, Д. Пельц (співголови), Г. Сварник та ін. – Львів: Вид центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – С. 246; *Вавричин М.* До архіву прийшов новий співробітник... / Марія Вавричин // Там само. – С. 258.

¹¹ Короткий інформаційний звіт про неї: *А. Б. Народа* з питань допоміжних історичних дисциплін / А. Б. // Український історичний журнал (далі – УІЖ). 1959. – № 3. – С. 162. Докладний аналіз цієї наради та текст стенограми див.: *Целуйко О.П.* Народа у відділі історії України Інституту суспільних наук АН УРСР “Про стан і завдання розвитку допоміжних історичних дисциплін” (31 січня 1959 р.) // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип. 50. Львів, 2014. – С. 469–517.

¹² Архів Інституту українознавства НАН України, ф. 1, оп. 1, спр. 301, арк. 18.

¹³ Інколи у документах згадується як музей сфрагістики, геральдики і нумізматики, сфрагістично-нумізматичний кабінет, нумізматичний кабінет (Архів ЛНУ, ф. Р–119, оп. 1/Ос, спр. 5413, арк. 38, 67, 73).

¹⁴ *Шуст Р., Целуйко О.* Допоміжні/спеціальні історичні дисципліни... – С. 193–194.

¹⁵ Архів Інституту українознавства НАН України, ф. 1, оп. 1, спр. 301, арк. 44–48.

¹⁶ Там само. Арк. 65–67.

¹⁷ Архів ЛНУ, ф. Р–119, оп. 1/Ос, спр. 5413, арк. 157–159.

¹⁸ Там само. Арк. 171; оп. 2/Ос, спр. 9403, арк. 12, 36; *Шуст Р.* Зварич Володимир Васильович // *Encyklopedia*. С. 529.

¹⁹ Нумізматична колекція переїхала зі стін наукової університетської бібліотеки, де, як згадував Я. Кісь, лежала “в сейфах у півницях” (Архів Інституту українознавства НАН України, ф. 1, оп. 1, спр. 301, арк. 27.), до спеціального приміщення у головному корпусі десь на початку 1960-х рр., ймовірно, наприкінці 1960 – на початку 1961 р. Колекція зберігається в головному корпусі Львівського національного університету імені Івана Франка. Її загальна кількість складає майже 12 тис. од. зб.

²⁰ *Шуст Р.* Зварич Володимир Васильович // *Encyklopedia*. – С. 529. Інколи вживалась назва “Музей археології та допоміжних історичних дисциплін”.

²¹ *Чернов С. І.* З історії української нумізматики (Грошова термінологія XVII–XVIII ст.) / С. І. Чернов // УІЖ. 1959. № 1. С. 100.

²² *Турмис Н. В.* Історіографія нумізматики України періоду середньо-річчя / Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.06 / Н. В. Турмис; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Львів, 2005. С. 13.

²³ Центральний державний історичний архів України, м. Львові. Пугівник / Архівні зібрання України. Пугівники / Відп. редактор Діана Пельц. Львів-Київ, 2001. С. 12.

²⁴ *Врадій Н. Ф.* [Некролог] // АУ. 1988. № 5. С. 80.

²⁵ *Сварник І.* Незавершена подорож по папірнях і замках / Іван Сварник // Нескінченна подорож: Книга пам’яті Ореста Мацюка. С. 10.

²⁶ *Захарчишина П.* Наукова рада з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін. С. 51–53; *Бойко В.* Конференція з питань допоміжних історичних дисциплін / В. Г. Бойко // УІЖ. 1962. № 2. С. 148–149.

²⁷ ЦДІАУЛ, ф. Р-1, оп. 1, спр. 354, арк. 131–133; Захарчишина П. Наукова рада з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін. С. 53; Хроника и информация // Вопросы архивоведения. 1962. № 1. С. 133

²⁸ П. З. Наукова конференція з питань джерелознавства і спеціальних історичних дисциплін / П. З. // НІБ АУ. 1963. № 3. С. 97–98.

²⁹ В одному із опублікованих звітів про роботу цієї установчої конференції йшлося про те, що Я. П. Кісь запропонував створити у Львові музей нумізматики (див.: *Бойко В. Г.* Конференція з питань допоміжних історичних дисциплін. С. 148–149). Насправді ж вчений запропонував створити музей метрології. Див.: ЦДІАУЛ, ф. Р-1, оп. 1, спр. 354, арк. 107–108; *Захарчишина П.* Наукова рада з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін. С. 51–53.

³⁰ ЦДІАУЛ, ф. Р-1, оп. 1, спр. 354, арк. 107–108, 119.

³¹ У протоколах засідання семінарів та друкованих звітах зазначалась, як правило, лише загальна кількість учасників, котра могла коливатися від 50 до декількох сотень чоловік (максимально 300 осіб у березні 1971 р. на конференції, присвяченій 100-річчю ювілею від дня народження Лесі Українки). Див.: *Захарчишина П.* До 100-річчя від дня народження Лесі Українки. Львів / П. Захарчишина // АУ. – 1971. – № 3. – С. 115–116; *Захарчишина П.* Конференція, посвяченая 100-летию со дня рождения Леси Украинки / П. И. Захарчишина // Советские архивы. 1971. – № 3. – С. 118–119). Визначити персональну присутність тих чи інших осіб можна лише у тому випадку, якщо вони виступали або ж брали участь у дискусії. Списки реєстрації учасників якщо і були (а на це, наприклад, вказує згадка у протоколі засідань семінару від січня 1965 р. Див.: ЦДІАУЛ, ф. Р-1, оп. 1, спр. 442, арк. 3), то не відклалися у справах.

³² Сам семінар був присвячений сфрагістиці. Крім В. В. Зварича з повідомленнями виступили старший науковий співробітник ЦДІА УРСР в м. Львові О. В. Маркевич (“Печатки КПЗУ і органів Радянської влади Галичини в 1920 р.”) та заступник директора Львівського етнографічного музею П. М. Жолтовський (подав аналіз та характеристику муляжів унікальних печаток з фондів музею).

³³ *Захарчишина П.* Семінар з питань джерелознавства і спеціальних історичних дисциплін / П. Захарчишина // НІБ АУ. – 1962. – № 3. – С. 67–69.

³⁴ Звіт про нього див.: П. З. Семінари з питань джерелознавства і допоміжних історичних дисциплін / П. З. // НІБ АУ. – 1963. – № 4. – С. 92–94.

³⁵ У друкованому звіті помилково вказаний як завідувач музею нумізматики. Там само.

³⁶ ЦДІАУЛ, ф. Р-1, оп. 1, спр. 392, арк. 96–97.

³⁷ Там само. Арк. 100, 104. Додатково до програми було внесено повідомлення старшого наукового співробітника, завідувача відділу давніх актів ЦДІАУЛ П. Х. Пироженка “Львівські документи про вірменського філософа Степаноса Львівського”, яке, очевидно, не стосувалося нумізматики.

³⁸ Короткий стенографічний текст виступу див.: ЦДІАУЛ, ф. Р-1, оп. 1, спр. 392, арк. 100–104.

³⁹ Порівняй цю вступну частину з розділом “НумізMATика” у підручнику “Допоміжні історичні дисципліни”. Див.: *Введенський А., Дядиченко В., Стрельський В.* Допоміжні історичні дисципліни. Короткий курс / А. Введенський, В. Дядиченко, В. Стрельський. – К.: Державне учбово-педагогічне видавництво “Радянська школа”, 1963. – С. 184–199.

⁴⁰ У стенограмі помилково йдеться про “Йосифа Сореллі”. Насправді, колекція становила інтегральну частину т. зв. Бібліотеки Гареллі. Про неї див. Швець Н. Гареллі бібліотека / Н. Швець // ENCYCLOPEDIA. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2 т. – Т. I: А–К. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 403; *Reifenkugel K.* Biblioteka uniwersytecka we Lwowie. Zeszyt 3. S. 183–184.

⁴¹ Львівський ліцей був створений взамін закритого на деякий час Львівського університету та діяв у 1805–1817 рр. Див.: *Крикун М.* Львівський університет австрійського періоду (1784–1918) / Микола Крикун // ENCYCLOPEDIA. – С. 41.

⁴² Насправді, в 1822 р. Див.: *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*. Napisali Dr. L. Finkel i Dr. Stanisław Starzyński. – Lwów, 1894. – S. 292.

⁴³ П. З. Семінари з питань джерелознавства і допоміжних історичних дисциплін. С. 92–94. У 1965 р. на сторінках київського видання “Нумизматика и сфрагистика” В. В. Зварич опублікував статтю про медалі до історії Львівського університету з колекції кабінету. Див.: *Зварич В. В. Медалі Львівського університету* / В. В. Зварич // *Нумизматика и сфрагистика*. – Київ: “Наукова думка”, 1965. – С. 155–161.

⁴⁴ ЦДДАУЛ, ф. Р-1, оп. 1, спр. 392, арк. 104.

⁴⁵ Йому не сподобалася як сама структура (“композиція”) доповіді В. Зварича, не дотримання хронологічно-тематичної послідовності, так і те, що варто було краще прив’язати поданий матеріал безпосередньо до самого Львова. Там само. Арк. 107–108.

⁴⁶ Про це сигналізує у своєму виступі сам В. В. Зварич: “Зараз ця колекція [монет – О. Ц.] продовжує знаходитися при Львівському [...] університеті [...] при кабінеті історичних допоміжних дисциплін, яким керує доцент Я. П. Кісь”. Див.: Там само. – Арк. 102.

⁴⁷ Там само. – Арк. 104–106.

⁴⁸ *Козловская Е. И.* Нумизматическая коллекция Львовского исторического музея / Е. И. Козловская // *Нумизматика и сфрагистика*. Київ: “Наукова думка”, 1965. С. 152–154.

⁴⁹ ЦДДАУЛ, ф. Р-1, оп. 1, спр. 392, арк. 104–106.

⁵⁰ Його віднайшли влітку 1963 р., тобто вже після згаданого засідання.

⁵¹ ЦДДАУЛ, ф. Р-1, оп. 1, спр. 392, арк. 106–107.

⁵² У стенограмі йдеться про Омеляна Барвінського, однак, швидше за все, І.-Ю.Шпитковський мав на увазі або ж Олександра Барвінського (1847–1926) – українського історика, педагога, політичного діяча, або ж Богдана Барвінського (1880–1958) – автора понад сотні наукових праць, зокрема з ділянки спеціальних / допоміжних історичних дисциплін, архівіста, бібліотекознавця, нумізмата. Про останнього див.: *Демченко Г.* Барвінський Богдан Олександрович / Г. Демченко / *ENCYCLOPEDIA...* С. 180.

⁵³ У протоколі зазначено, що деякі з цих гривень містили зображення державних гербів Київського князівства та напис “А се сръбръо.”, що вказував на якість металу та на офіційну державну мову того часу. Припускаємо, що це описка секретаря або ж особи, яка вела протокол. У виступі І.-Ю. Шпитковського йшлося, очевидно, про срібляники Володимира.

⁵⁴ ЦДДАУЛ, ф. Р-1, оп. 1, спр. 392, арк. 108–109.

⁵⁵ Додамо, що сам І. Крип’якевич був автором розвідки про монети згаданих гетьманів. Див.: *Крип’якевич І.* Монети Б. Хмельницького і П. Дорошенка / Іван Крип’якевич // *Стара Україна*. 1924. – № 1. – С. 11.

⁵⁶ П. З. Семінари з питань джерелознавства і допоміжних історичних дисциплін. – С. 92–94.

⁵⁷ *Введенський А., Дядиченко В., Стрельський В.* Допоміжні історичні дисципліни. Короткий курс. – 207 с. Критичні зауваження Я. Дашкевича щодо цього та інших підручників цих авторів див.: *Капраль М.* У майстерні історика: Ярослав Дашкевич як джерелознавець та дослідник спеціальних історичних дисциплін / Мирон Капраль // *Дашкевич Ярослав. Майстерня історика: джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни* / Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАН України. – Львів: Літературна агенція “Піраміда”, 2011. – С. 16; *Листування Ярослава Дашкевича та Івана Бутича (1960–1986)*. Упоряд. А. Фелонюк. Львів, 2012 (Львівські історичні праці. Джерела. Вип. 3.). – С. 21, 95, 100. Окремі рецензії на цей посібник: *Пушкарьов Л. Н. А. Введенський, В. Дядиченко, В. Стрельський.* Допоміжні історичні дисципліни, Вид-во “Радянська школа”, К., 1963, 207 с. / Л. Н. Пушкарьов // *УДЖ*. – 1964. – № 4. – С. 147–148; *Проценко Л.* Короткий курс з спеціальних історичних дисциплін / Л. Проценко // *НІБ АУ*. – 1964. – № 4. С. 53–57.

⁵⁸ Див.: *Гордієнко Б.* Обговорення короткого курсу посібника “Допоміжні історичні дисципліни” / Б. Гордієнко // *НІБ АУ*. – 1964. – № 4. – С. 79–82; *Захарчишина П.* [Львів]. Обговорення короткого курсу посібника “Допоміжні історичні дисципліни” // *НІБ АУ*. – 1964. –

№ 4. – С. 82–85; *Врадій Н.* Семінар з спеціальних історичних дисциплін / Н. Ф. Владій // УІЖ. – 1964. – № 4. – С. 155–156.

⁵⁹ Критика, як і спроба публікації звітів по обговоренню посібника, очевидно, автори сприйняли вкрай болісно. Про це може свідчити уривок з недавно опублікованого листа відповідального редактора “НІБ АУ” Івана Бутича до Ярослава Дашкевича. Див.: Листування Ярослава Дашкевича та Івана Бутича (1960–1986). – С. 100.

⁶⁰ *Котляр М. Ф.* Допоміжні історичні дисципліни на сучасному етапі розвитку історичної науки / М. Ф. Котляр // УІЖ. – 1974. – № 2. – С. 84.

⁶¹ Порівняй визначення нумізматики як допоміжної історичної дисципліни вище по тексту.

⁶² ЦДІАУЛ, ф. Р-1, оп. 1, спр. 482, арк. 55–56.

⁶³ *Зварич В. В.* До питання про грошовий обіг у Галичині під пануванням Австро-Угорщини / В. В. Зварич // Історичні джерела та їх використання / Інститут історії Академії наук Української РСР; Архівне управління при Раді Міністрів Української РСР. Випуск другий / Редакційна колегія: І. Л. Бутич, І. П. Крип’якевич, Ф. П. Шевченко, А. М. Катренко (відповідальний секретар). – Київ: Наукова думка, 1966. – Випуск другий. – С. 203–214.

⁶⁴ *Зварич В. В.* До питання про грошовий обіг у Галичині... – С. 214. В обох наведених вище друкованих звітах часом завершення другого етапу та початку третього вказано 1899 р., тобто рік до якого австрійська валюта залишалася в обігу, а не 1892 р. – час запровадження коронної валюти; роком завершення третього етапу вказано 1914 р. У стенограмі семінару завершення другого етапу зараховано теж до 1899 р., а початок третього етапу – 1892 р. (Див.: ЦДІАУЛ, ф. Р-1, оп. 1, спр. 482, арк. 56). Відкритим залишається питання, чи маємо справу з опискою в стенограмі, яка була перенесена у звіти, чи сам В. В. Зварич уточнив запропоновану ним періодизацію.

⁶⁵ ЦДІАУЛ, ф. Р-1, оп. 1, спр. 482, арк. 56–57.

⁶⁶ *Варичин М. Г.* Чергове засідання семінару із спеціальних історичних дисциплін / М. Г. Варичин // УІЖ. – 1975. – № 8. – С. 152.

⁶⁷ Він, зокрема, виступив на Другій республіканській науковій конференції з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін.